

تجارب دانشجویان از نحوه ارزشیابی رایانه‌ای استادان دانشگاه

مریم انصاری *

دکتر احمدرضا نصر **

علیرضا شواخی ***

چکیده

ارزشیابی از کیفیت تدریس اعضای هیأت علمی ابزاری برای شناخت توانایی آنان در تدریس، سنجش میزان یادگیری دانشجویان و ابزاری برای افزایش اثربخشی هیأت علمی در نحوه تدریس می‌باشد. به دلیل اهمیت موضوع، پژوهش حاضر به منظور شناسایی تجارب دانشجویان از کیفیت اجرای ارزشیابی رایانه‌ای در دانشگاه‌ها انجام شده است.

این پژوهش به شیوه توصیفی انجام شده است. جامعه پژوهش، کلیه دانشجویان ۳۰ گروه آموزشی دانشکده‌های دانشگاه اصفهان که ارزشیابی رایانه‌ای برای مدت سه دوره برای آنها اجرا شده، می‌باشد. نمونه‌گیری بصورت هدفمند، ۱۰ گروه آموزشی واقع در دانشکده‌های علوم پایه و علوم تربیتی بودند. اطلاعات مورد نیاز از طریق مصاحبه‌های گروهی جمع‌آوری و مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است.

نتایج پژوهش بیانگر آن است که نقاط قوت شامل: کاهش هزینه‌ها، آسان‌سازی محاسبات، امکان تکمیل فرم‌های ارزیابی فارغ از زمان و مکان کلاس و بدون فشار روانی ناشی از حضور استاد در هنگام تکمیل فرم و سهولت و نقاط ضعف شامل: عدم دسترسی سریع و راحت به اینترنت و وب سایت دانشگاه در زمانی که پرسشنامه‌ها باید تکمیل گردد، وجود اجبار در تکمیل پرسشنامه‌های ارزشیابی، از همه مهم‌تر وارد شدن با رمز عبور دانشجویی و نگرانی احتمالی دانشجو از امکان شناخته شدن می‌باشد.

واژگان کلیدی: تجارب دانشجویان، ارزشیابی رایانه‌ای، کیفیت تدریس، استاد، دانشگاه.

* دانشجوی دکتری علوم تربیتی دانشگاه اصفهان و مدرس مرکز پیام نور اصفهان (مسئول مکاتبات):

(ansaryy1260@yahoo.com)

** دانشیار دانشکده علوم تربیتی دانشگاه اصفهان

*** دانشجوی دکتری فلسفه تعلیم و تربیت و مدرس مرکز تربیت معلم

1. Username-Password

مقدمه

از آنجا که رسالت دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی، تربیت نیروی انسانی متخصص و ماهر مورد نیاز جامعه است، ارزشیابی عملکرد دانشگاه‌ها و بالطبع ارزشیابی عملکرد اعضای هیئت علمی توجه و اهتمام ویژه‌ای را می‌طلبد و می‌تواند به عنوان یک ابزار تعیین‌کننده در اختیار مدیران آموزشی قرار گیرد. این ابزار برای ارتقای کیفیت عملکرد اعضا هیئت علمی دانشگاه‌ها نیز به کار گرفته شود.

ارزشیابی عملکرد اعضای هیئت علمی در صورتی که منجر به بازخورد واقع‌بینانه و منصفانه و بهبود عملکرد و پاداش گردد، مورد پذیرش و استقبال اعضای هیئت علمی قرار می‌گیرد. در حقیقت، ارزشیابی استاد عبارت از تعیین میزان موفقیت استاد در رسیدن به اهداف آموزشی است. فرایند ارزشیابی استاد، فرایندی است که طی آن با جمع‌آوری اطلاعات و با بررسی عملکردهای گوناگون استادان به ویژه تدریس، درباره کفایت و شایستگی آنان قضاوت می‌شود و در عین حال تصمیمات لازم در مورد اقداماتی که می‌تواند به افزایش شایستگی ایشان و بهبود یادگیری فراگیران کمک کند، اتخاذ می‌گردد (گیلز^۱ و همکاران، ۲۰۰۴: ۶۸۱؛ سیف، ۱۹۹۷: ۱۲).

بنابراین می‌توان اهداف ارزشیابی تدریس را بهبود کیفیت تدریس، شناخت توانایی استادان در تدریس و میزان یادگیری دانشجویان، معیاری برای ارتقاء و بازآموزی استادان، فراهم نمودن اطلاعات برای انجام تحقیقات آموزشی و نهایتاً کمک به دانشجویان برای انتخاب استادان نام برد. برای تحقق این اهداف، روش‌های متنوعی از جمله ارزشیابی بوسیله مدیران، همکاران، دانشجویان، روش خود ارزیابی و نیز مشاهده نحوه تدریس توسط متخصصان، بررسی سرفصل و محتوای درس، تکالیف تعیین شده برای دانشجویان و امتحانات آنان و بررسی میزان یادگیری دانشجویان به کار گرفته می‌شود (سیف، ۱۳۸۵؛ نصر و همکاران، ۱۳۸۳: ۹۸؛ معروفی و همکاران، ۱۳۸۶: ۸۱؛ شعبانی، ۱۳۸۵: ۲).

در روش ارزیابی دانشجویان که از رایج‌ترین روش‌ها در مؤسسات آموزش عالی به شمار می‌رود، معمولاً یک پرسشنامه نظرسنجی شامل تعدادی سؤال درباره فعالیت‌های آموزشی استاد در اختیار دانشجو گذاشته می‌شود تا به این طریق استاد خود را ارزشیابی کند (تیمپسون^۲ و اندرو^۳، ۱۹۹۷؛ پوندر^۴، ۲۰۰۸: ۲۳۳). برخی از

1. Giles
2. Timpson
3. Andrew
4. Pounder

مطالعات نشان داده که اظهار نظر دانشجویان در مورد استادان ممکن است متأثر از عواملی باشد که با موضوع ارزشیابی کیفیت تدریس استاد ارتباط نداشته باشد. در این راستا در طی سال‌های گذشته مطالعات متعددی انجام گرفته و گروهی در موافقت و عده‌ای در مخالفت با این نوع ارزشیابی نظرات و شواهدی ارائه نموده‌اند.

طرفداران این نوع ارزشیابی معتقدند که ارزشیابی دانشجویان از استادان صحیح می‌باشد، در حالی که مخالفان معتقدند که قضاوت دانشجویان ذهنی بوده و از روایی لازم برخوردار نیست، زیرا دانشجویان درک صحیحی از فرایند تدریس ندارند و از این رو، قضاوت معتبری هم ندارند و یا نظر دانشجویان در مورد استادان بیشتر تحت تأثیر شهرت، وجه اجتماعی، آراستگی و موقعیت اداری - اجرایی استاد قرار می‌گیرد و برخی نیز غرض‌ورزی‌های دانشجویی را در نتایج دخیل می‌دانند (توتونچی^۱ و همکاران، ۲۰۰۶: ۲۳؛ شکورنیا^۲ و همکاران، ۲۰۰۶: ۱۱۰).

اگر از نظرسنجی دانشجویان برای عیب جویی از اعضای هیئت علمی استفاده شود، نه تنها در بهبود کیفیت آموزشی موثر نخواهد بود، بلکه گاهی اثرهای نامطلوبی به بار می‌آورد و برای مثال بر محتوای آموزشی، نحوه ارزیابی استاد از دانشجو، روش تدریس و استانداردهای آموزشی تأثیر منفی می‌گذارد و باعث می‌شود آزادی عمل استاد در آموزش محدود شود. استفاده از نتایج ارزشیابی در صورتی مفید است که از آن برای بهبود کیفیت تدریس استفاده شود و بخشی از نظام توسعه هیئت علمی تلقی شود (نصر، ۱۳۸۱؛ سیف، ۱۳۷۰).

شیوه اینترنتی ارزشیابی تدریس، پدیده‌ای جدید است که آشنایی با آن زمان بر است. لذا طبیعی است که میزان مشارکت دانشجویان در ارزیابی‌های سنتی هنوز بالاتر از ارزیابی‌های اینترنتی است. در این زمینه لاین^۳ (۱۹۹۹) پژوهشی در زمینه تأثیر ارزیابی‌های اینترنتی بر عملکرد دانشجویان انجام داده و به این نتیجه رسیده است که میزان پاسخگویی در ارزیابی‌های سنتی از نحوه تدریس استادان بیشتر از میزان پاسخگویی در شیوه اینترنتی است (حدود ۶۰/۶٪ در برابر ۴۷/۸٪). او معتقد است برای افزایش تعداد پاسخ‌دهندگان در ارزشیابی اینترنتی، باید استادان به آگاه‌سازی دانشجویان پردازند و شیوه‌هایی را برای ایجاد انگیزه در دانشجویان به کار ببرند.

1. Totonchi
2. Shakourinia
3. Layne

استفاده از اینترنت برای ارزشیابی، امتیازات ویژه‌ای را به دنبال دارد که یکی از مهم‌ترین آنها کاهش هزینه‌هاست. انعطاف‌پذیری و حذف هزینه‌های ارزشیابی سنتی از قبیل هزینه‌های تایپ، تکثیر، توزیع و جمع‌آوری، سرعت عمل در محاسبات، امکان ارزیابی مستقل از زمان و مکان برای دانشجویان، بازخورد سریع به هیئت علمی، امکان ناشناخته ماندن دانشجو، کاهش زمان برای پردازش و به حداقل رساندن خطاهای پرسنل ارزشیابی، داشتن حداقل سوگیری و بازدهی طولانی‌تر و اندیشمندانه‌تر از مزیت‌های دیگر آن به شمار می‌آید (نالتی^۱، ۲۰۰۸؛ کورت^۲، ۲۰۰۴؛ اندرسون^۳ و همکاران، ۲۰۰۵: ۳۴؛ دامیر^۴ و همکاران، ۲۰۰۴: ۶۱۱).

از طرف دیگر، در ارزشیابی اینترنتی دانشجویان هنگام پاسخگویی حساسیت کمتری نسبت به نفوذ و حضور استاد در مقایسه با ارزشیابی کلاسی دارند. حضور استاد قبل و یا در طول ارزشیابی کلاسی می‌تواند روی پاسخ‌های دانشجویان تأثیر گذارد، در حالی که زمانی که دانشجو بصورت اینترنتی ارزشیابی را انجام می‌دهد، فاصله زمانی و مکانی باعث می‌شود تا دانشجو راحت‌تر و بدون هیچ نگرانی از حضور استاد، پرسشنامه‌ها را با اطمینان خاطر تکمیل کند. همچنین در ارزشیابی کلاسی، دانشجویان فقط همان زمان فرصت دارند تا عقیده‌شان را راجع به استاد و نحوه تدریس او بیان کنند و اگر دانشجویی غیبت داشته باشد دیگر نمی‌تواند در ارزشیابی شرکت کند، ولی در ارزشیابی اینترنتی این مشکل وجود ندارد، زیرا دانشجویان روزهای متعددی فرصت دارند تا ارزشیابی را انجام دهند. سامانه ارزشیابی اینترنتی طوری برنامه‌ریزی شده که می‌تواند نظرات دانشجویانی که هنوز در ارزشیابی شرکت نکرده‌اند را در هر زمان که آنها فرم‌ها را تکمیل کنند، دریافت نماید. در شیوه رایانه‌ای دانشجویان فرصت دارند در طول مدت ارزشیابی خوب فکر کنند و سؤال‌ها را صادقانه پاسخ دهند.

یکی از چالش‌ها در کاربرد این نوع ارزشیابی، دستیابی بالا به میزان پاسخگویی است. دلایلی برای این کم‌پاسخگویی با شیوه اینترنتی وجود دارد که شامل نداشتن اطمینان از گمنام بودن، کمبود زمان، بی‌تفاوتی، ناسازگاری و مشکلات فنی می‌باشد (کلارک^۵ و همکاران، ۲۰۰۵).

1. Nulty
2. Curt
3. Andersen
4. Dommeyer
5. Clark et al

برخی از محققان (نالتی، ۲۰۰۸؛ بالانتین^۱، ۲۰۰۳؛ دومیر و همکاران، ۲۰۰۴؛ جانسون، ۲۰۰۳؛ اندرسون و همکاران، ۲۰۰۵؛ گامیل و دانویدو ویتز^۲، ۲۰۰۵؛ هلتنس^۳ و همکاران، ۲۰۰۷؛ لاین و همکاران، ۱۹۹۹؛ سورنسون^۴ و جانسون، ۲۰۰۵: ۵۰)، برای افزایش میزان پاسخ‌دهی ارزشیابی اینترنتی توسط دانشجویان، راه‌هایی ارائه کرده‌اند که از رایج‌ترین آنها می‌توان به این موارد اشاره کرد:

۱. برای تکمیل فرم ارزیابی رایانه‌ای نیازی به نمره کلاسی نباشد؛
 ۲. به دانشجویان گفته شود که چرا از نوع اینترنتی استفاده می‌کنید و از نحوه اتصال آنان به اینترنت مطمئن شوید؛
 ۳. چگونگی تکمیل فرم اینترنتی را در کلاس شرح دهید؛
 ۴. به دانشجویان در مورد مدت ارزیابی جهت تکمیل فرم ارزیابی یادآوری کنید، به آنها یک ایمیل یادآوری یک یا دو روز قبل از پایان مدت ارزیابی بفرستید؛
 ۵. تاکید کنید که دانشگاه به نظرات دانشجویان احترام می‌گذارد و نتایج این ارزیابی در پیشبرد آموزش بکار خواهد رفت؛
 ۶. مشوق‌هایی مثل دادن یک سری امتیاز فوق‌العاده یا جایزه مفید برای شرکت‌کنندگان در ارزیابی پیشنهاد دهید، با این شرط که ۸۰-۹۰ درصد از کلاس، فرم‌های ارزیابی را تکمیل کرده باشند؛
 ۷. مقداری از زمان کلاس را به دانشجویان اختصاص دهید تا فرم ارزشیابی استادان را از روی لپ‌تاپ، موبایل و یا در سایت تکمیل نمایند؛
 ۸. نتایج ارزیابی را از طریق خط ارتباطی ویژه به دانشجویان اطلاع دهید تا برای انتخاب دروس آینده بکار گیرند؛
 ۹. به آنها این اطمینان را دهید که چگونه سیستم نام دانشجویان را محفوظ نگه می‌دارد و باز یادآوری کنید که نمرات امتحاناتشان را بعد از این که فرم‌ها را تکمیل کردند، خواهند دید.
- لیزو و ویلسون^۵ (۲۰۰۸) نیز معتقدند که دادن بازخورد ارزشیابی به دانشجو از طریق ایمیل‌های دانشجویی، باعث می‌شود تا دانشجو احساس دلگرمی کند و با آگاهی بیشتری در ارزشیابی شرکت کند. همین امر باعث می‌شود، میزان شرکت در این نوع ارزشیابی افزایش یابد.

1. Ballantyne
 2. Gamliel & Danvidovitz
 3. Health et al
 4. Sorenson & Johnson
 5. Lizzio & Wilson

ارزشیابی اینترنتی به تازگی در برخی از دانشگاه‌های دولتی مانند اصفهان، یزد، شیراز و نیشابور در کنار شیوه سنتی استفاده می‌شود. دانشگاه اصفهان از گذشته توجه خاصی به ارزشیابی تدریس اعضای هیئت علمی خود داشته است و با تشکیل کمیته ارزشیابی این امر مهم را انجام داده است. با توجه به پیشرفت فناوری‌های رایانه‌ای در دانشگاه‌ها و کارایی آنها در دستیابی به اطلاعات دقیق‌تر و نیز به دلیل افزایش حجم کار، سرعت عمل در کارها و صرفه‌جویی در هزینه‌ها، کمیته ارزشیابی دانشگاه اصفهان در سال ۱۳۸۶ تصمیم گرفت که از سامانه ارزشیابی رایانه‌ای استفاده کند. به دلیل کمبود اطلاعات و امکانات در این زمینه تصمیم گرفته شد تا بطور موازی و هم‌زمان از هر دو نوع ارزشیابی سنتی و رایانه‌ای استفاده شود. علاوه بر آن، تغییرات، آگاهانه و به تدریج انجام شد تا میزان خطا و اشکالات احتمالی کمتر شود. به همین دلیل دانشگاه اصفهان شروع به برنامه‌ریزی و مطالعات گسترده در این زمینه نمود و از نیم سال دوم ۸۶-۱۳۸۵ ارزشیابی رایانه‌ای را در بعضی از گروه‌های آموزشی به اجرا در آورد. ابتدا در سه گروه از دانشکده‌های علوم پایه (گروه ریاضی)، دانشکده علوم تربیتی (گروه مشاوره) و دانشکده فنی مهندسی (گروه کامپیوتر) این ارزشیابی را اجرا کردند. در نیمسال بعد، گروه‌های آموزشی دیگری را در بعضی از دروس تحت ارزشیابی رایانه‌ای قرار دادند، بطوری که تعداد ۱۹۵ استاد، به شیوه اینترنتی مورد ارزیابی قرار گرفتند. در سال ۱۳۸۷ نیز این روند ادامه داشت و تمام گروه‌های آموزشی در برخی دروس خود، پرسشنامه‌های ارزشیابی رایانه‌ای را تکمیل نمودند. نحوه آگاه‌سازی دانشجویان برای شرکت در این ارزیابی‌ها، از طریق اعلامیه‌هایی که در تابلو اعلانات گروه‌ها زده شده و نیز اطلاعیه‌هایی که در سایت دانشگاه اصفهان و سامانه دانشجویی زده شده بود، انجام شد. در ترم اول و دوم دانشجویان ترغیب شدند تا ارزشیابی رایانه‌ای را انجام دهند اما در ترم سوم، دانشجو موظف شد، ابتدا فرم‌های ارزشیابی رایانه‌ای را پر نماید تا بتواند ثبت نام ترم جدید را انجام دهد و یا به پرونده رایانه‌ای خود دسترسی پیدا کند. این نشان می‌دهد که دانشجو تا زمانی که در ارزشیابی رایانه‌ای شرکت نکرده و فرم‌های ارزشیابی را تکمیل نکند، نمی‌تواند انتخاب واحد انجام دهد و یا از وضعیت نمرات خود مطلع شود.

شناخت تجارب دانشجویان از کیفیت ارزشیابی تدریس استادان بصورت اینترنتی به برنامه‌ریزان آموزشی کمک می‌کند تا امکان اصلاح و ارتقا کیفیت آن را فراهم نمایند. بر این اساس این پژوهش درصدد آن است که تجارب دانشجویان کارشناسی ارشد را از نحوه ارزشیابی رایانه‌ای استادان دانشگاه اصفهان مورد بررسی قرار دهد.

روش‌شناسی پژوهش

پژوهش حاضر به شیوه توصیفی و نظرسنجی انجام شده است. با توجه به این که این پژوهش درصدد بررسی تجارب دانشجویان کارشناسی ارشد درباره نحوه اجرای ارزشیابی رایانه‌ای است، به شیوه بحث گروهی و از طریق مصاحبه‌های گروهی انجام شد. جامعه آماری این پژوهش کلیه دانشجویان ۳۰ گروه آموزشی دانشکده‌های دانشگاه اصفهان هستند که ارزشیابی رایانه‌ای برای مدت سه دوره برای آنها اجرا شده است. برای انتخاب نمونه پژوهش، از روش‌های هدفمند استفاده شد که در آن افراد مورد مطالعه ترجیحاً بر اساس هدف تحقیق انتخاب می‌شوند. این نمونه‌گیری گزینش مصاحبه‌شوندگانی را مجاز می‌شمرد که تجارب و اطلاع آنها به درک درستی از موضوع مورد سوال یاری رساند و از این طریق با ارزش جلوه کند (انصاری و همکاران، ۱۳۸۶: ۲۹). به همین خاطر نمونه از بین ۷ دانشکده موجود در دانشگاه اصفهان، دو دانشکده علوم تربیتی (بعنوان نماینده علوم انسانی و اجتماعی) و دانشکده علوم (بعنوان نماینده علوم پایه و مهندسی) انتخاب شدند. از دانشکده‌های منتخب ۱۰ گروه آموزشی انتخاب شدند که ۵ گروه از دانشکده علوم تربیتی (شامل گروه‌های مشاوره، روان‌شناسی، برنامه‌ریزی آموزشی، مدیریت آموزشی^۱ و کتابداری) و ۵ گروه از دانشکده علوم (آمار، ریاضی، زیست‌شناسی، فیزیک و شیمی) شرکت داشتند. افراد مورد مصاحبه از دانشجویان کارشناسی ارشد گروه‌های آموزشی بودند که در هر دو نوع ارزشیابی سنتی و اینترنتی شرکت کرده بودند. در هر گروه بطور متوسط ۱۰ نفر شرکت داشتند که روی هم ۱۰۰ نفر را شامل شدند. اکثریت افراد را خانم‌ها تشکیل می‌دادند^۲. مصاحبه‌ها به صورت بحث‌های گروهی^۳ و در بهمن و اسفند ماه ۱۳۸۷ انجام شد و مدت هر مصاحبه ۳۰ تا ۴۵ دقیقه به طول انجامید. برای بالا رفتن میزان اعتبار و پایایی مصاحبه‌ها محقق قبل از شروع، به مطالعه عمیق توصیه‌های مربوط پرداخت و با انجام مصاحبه بصورت آموزشی، تلاش کرد آنها را هنگام مصاحبه رعایت کند.

۱. شایان ذکر است که برنامه‌ریزی آموزشی و مدیریت آموزشی در ساختار دانشکده علوم تربیتی به عنوان دو هسته مجزا، در گروه علوم تربیتی تشکیل یافته‌اند.

۲. این نمونه با وضعیت موجود جامعه پژوهش در دانشگاه اصفهان هماهنگ است و دلیل این که اکثریت افراد را خانم‌ها تشکیل داده‌اند، این بود که در حال حاضر در رشته‌های علوم تربیتی و علوم پایه اکثریت افراد را خانم‌ها تشکیل می‌دهند.

3. Focus Discussion Group

یافته‌های پژوهش

تجارب دانشجویان در مورد کیفیت ارزشیابی رایانه‌ای

تجارب دانشجویان در دو مقوله قوت‌های ارزشیابی رایانه‌ای و ضعف‌های ارزشیابی رایانه‌ای قرار گرفت. همه مصاحبه‌شوندگان موارد زیر را از نقاط قوت دانسته‌اند:

۱. استفاده از اینترنت در ارزشیابی، دستیابی سریع و سهل به اطلاعات و طبقه‌بندی آنها را موجب می‌شود؛

۲. استفاده از کامپیوتر موجب می‌شود تا میزان خطا و اشتباهات احتمالی که در ارزشیابی‌های دستی ممکن است اتفاق بیافتد، کاهش یابد؛

۳. صرفه‌جویی در هزینه‌های ارزشیابی سنتی از قبیل هزینه تایپ، تکثیر، توزیع و جمع‌آوری مزیت دیگر ارزشیابی رایانه‌ای است؛

۴. آزادی در انتخاب زمان و مکان پاسخگویی به فرم‌های ارزشیابی، مزیت دیگری است که تمام گروه‌ها به آن اشاره داشتند. آنها معتقد بودند که در ارزشیابی اینترنتی، مجبور نیستند با عجله و در یک فاصله زمانی کوتاه فرم‌ها را تکمیل کنند. آنها می‌توانند با فراغت خاطر حتی از منزل به شبکه متصل شوند و با تفکر و تعمق سؤال‌ها را بخوانند و با در نظر گرفتن همه جوانب به آنها پاسخ دهند. در واقع، محدودیت نداشتن در صرف وقت هنگام پاسخگویی باعث می‌شود تا با آرامش گزینه‌ها را تکمیل کنند. این مسئله باعث می‌شود دانشجویان تعهد بیشتری نسبت به تکمیل صحیح پرسشنامه‌ها داشته باشد و ارزش بیشتری برای آن قائل شود؛

۵. همه افراد معتقد بودند که استفاده از اینترنت در ارزشیابی، نسبت به شیوه سنتی و قلم و کاغذی، لذت بیشتری به همراه دارد و از جذابیت بیشتری برخوردار است؛

۶. حدود ۸۰٪ افراد شرکت‌کننده در مصاحبه بر این باور بودند که در ارزشیابی سنتی همیشه این ترس با آنها همراه بوده که استاد درس، دست‌خط آنها را شناسایی کند و در نمره آنها تأثیر دهد، ولی در ارزشیابی اینترنتی، این نگرانی وجود ندارد زیرا تمام عملیات تایپ می‌شود و امکان شناخته شدن توسط استاد وجود ندارد. دانشجویی می‌گفت: «ارزشیابی‌های سنتی صادقانه تکمیل نمی‌شود، چون دانشجویان می‌ترسند که استاد درس آنها را شناسایی کند»؛

۷. حدود ۵۰٪ افراد معتقد بودند که در ارزشیابی رایانه‌ای، وقت کلاس گرفته نمی‌شود. همچنین دانشجویان، هنگام پرکردن پرسشنامه‌ها تحت تأثیر حضور استاد و هم‌کلاسی‌های خود قرار نمی‌گیرند، زیرا در ارزشیابی اینترنتی، دانشجویان در محل خارج از کلاس و به دور از استاد و هم‌کلاسی‌های خود و از طریق رایانه شخصی، به تکمیل فرم‌ها می‌پردازد.

نقاط ضعف ارزشیابی اینترنتی

۱. در زمینه معیایی که این ارزشیابی با آن مواجه است، بیش از ۸۰ درصد از گروه‌های مورد مصاحبه، امکان شناخته شدن دانشجو با رمز عبور را مطرح کردند، زیرا هنگام ارزشیابی، دانشجو باید رمز ورود خود را وارد کند. آنها این احتمال را دادند که ممکن است، دانشگاه بخواهد فرم‌های ارزشیابی را پیگیری کند و از طریق کد دانشجو، آنان را شناسایی نماید. در این راستا، یکی از آنان گفت:

«بزرگترین مشکل این ارزشیابی شناخته شدن دانشجو است. ما مطمئن هستیم که دانشگاه به راحتی می‌تواند دانشجویان را شناسایی کند. به خاطر همین ما گزینه‌های عالی و بسیار عالی را بدون توجه به سؤال انتخاب می‌کنیم و در واقع ارزشیابی غیرواقعی است.» فرد دیگری بیان کرد: «به طور یقین استادان می‌توانند به راحتی به فرم‌هایی که توسط دانشجو پر شده دسترسی یابند و در قضاوت و نمره‌گذاری تأثیر دهند. برای همین بهتر است نتایج ارزشیابی استادان بعد از ترم جاری به استادان داده شود تا دیگر نتوانند در نمرات تأثیر دهند.» دانشجوی دیگری بیان کرد: «این که دانشجو از این طریق وارد شود و فرم‌ها را پر کند خوب است و دلیل اعتبار و اهمیت ارزشیابی را می‌رساند ولی بهتر است اجبار و فشار موجود برداشته شود و راهی پیدا شود که دانشجو ترس از شناخته شدن نداشته باشد»؛

۲. مشکل دیگری که ۳۰٪ افراد به آن اشاره کردند، این بود که دسترسی همگان به اینترنت و شبکه در هر مکانی به راحتی امکان‌پذیر نیست و در دانشگاه نیز همزمان بودن این نوع ارزشیابی با انتخاب واحد و یا شلوغی خط‌ها، با نارسایی شبکه و سرعت کم مواجه‌اند و این باعث دردسر فکری برای دانشجویان می‌شود؛

۳. تقریباً تمام گروه‌ها بیان کردند که جای سئوالات باز پاسخ در فرم‌های ارزشیابی اینترنتی خالی است و مسائلی هست که دانشجو می‌خواهد بیشتر راجع به آن توضیح دهد؛

۴. دیگر این که گروه‌ها معتقد بودند که هوشمند عمل نکردن سیستم در نحوه جمع‌آوری اطلاعات از معایب این شیوه است، زیرا آشنا نبودن دانشجو با فرایند کار این سامانه ممکن است برای او مشکل ایجاد کند و یا دانشجوی کم حوصله ممکن است از روی اجبار چند گزینه را علامت بزند و از برنامه خارج شود. این امر باعث می‌شود ارزشیابی‌ها اعتبار لازم را نداشته باشد. برای مثال، دانشجویی می‌گفت: «هنگامی که سؤال اول را پاسخ دادم، پیغامی آمد و من بلی زدم، آنگاه فرم بسته شد و دیگر باز نشد، در حالیکه من فقط یک سؤال را پاسخ داده بودم.»

علاوه بر معایب فوق، عده‌ای از دانشجویان ایراداتی مطرح کردند که در زمره معایب ارزشیابی‌های دانشجویان از تدریس اعم از اینترنتی و سنتی به شمار می‌آید. این موارد عمدتاً مربوط به ابزارهای ارزشیابی و شیوه‌های اجرایی است که در ادامه به آن اشاره می‌شود:

- بیشتر دانشجویان گروه علوم پایه معتقد بودند که ابهاماتی در نوع سئوالات وجود دارد. از جمله این که برخی سئوالات نیاز به توضیح و شفافیت بیشتری دارد. در همین راستا، دانشجویی گفت: «هر درسی و استادی با استاد و درس دیگر متفاوت است و نباید سئوالات مشابه را برای همه دروس و اساتید بطور یکسان طراحی کرد.»

- یکی دیگر از مواردی که بیان شد این بود که ارزشیابی‌ها صادقانه اجرا نمی‌شود و بازخوردی ندارد. عدم اعتقاد و ایمان دانشجویان به سیستم ارزشیابی و این که نظرات آنان اعمال نمی‌شود و این امر فقط یک امر صوری است، باعث شده که آنان صادقانه فرم‌ها را تکمیل نکنند. دانشجوی دیگری نیز گفت: «به نتیجه این ارزشیابی‌ها ترتیب اثر داده نمی‌شود، زیرا ما می‌بینیم آن استادی که همه روی او اعتراض دارند و کمترین نمره ارزشیابی را گرفته، نیمسال بعد مجدداً به او درس داده می‌شود.»

روش ارزشیابی مناسب

در پاسخ به این سؤال که دانشجویان ترجیح می‌دهند از کدام روش ارزشیابی تدریس (اینترنتی یا سنتی) استفاده کنند، می‌توان گفت با وجود معایبی که گروه‌های مورد مصاحبه مطرح کردند، ولی همه آنها اظهار داشتند که ترجیح می‌دهند از شیوه اینترنتی در ارزشیابی تدریس اساتیدشان استفاده کنند، زیرا استفاده از کامپیوتر و اینترنت جذابیت بیشتری برای آنان داشته و مزیت‌های آن را بیشتر می‌دانستند. آنان معتقد بودند که معایب به نحوی است که قابل برطرف کردن می‌باشد.

بحث و نتیجه‌گیری

ارزشیابی تدریس استادان توسط دانشجویان فرایندی است که با هدف بهبود تدریس و ارتقای سطح آموزش انجام می‌شود. با ورود به هزاره سوم و پیشرفت جهانی الکترونیک و کاربرد موثر آن در امر آموزش، ضروری است که از سیستم ارزشیابی الکترونیکی استفاده شود. به دلیل این که ارزشیابی اینترنتی به تازگی در برخی از

دانشگاه‌های ایران به اجرا در آمده است، اطلاعات دقیقی از وضعیت این نوع ارزشیابی در دانشگاه‌های کشور در دست نیست. همزمان با دانشگاه اصفهان، دانشگاه‌های یزد، شیراز و نیشابور نیز از شیوه رایانه‌ای در ارزشیابی تدریس اساتید در کنار شیوه سنتی استفاده کرده‌اند ولی پژوهشی در زمینه مزیت‌ها و معایب این شیوه انجام نشده است. به همین دلیل نتایج این پژوهش با یافته‌های مقالات و پژوهش‌های انجام شده در دانشگاه‌های خارج از ایران مقایسه می‌شود.

نتایج بدست آمده در این پژوهش با نتایج پژوهش‌هایی که در زمینه ارزشیابی‌های اینترنتی از نحوه کیفیت تدریس استادان دانشگاه‌ها انجام شده است، کاملاً همخوانی دارد. به عنوان مثال کرونولم^۱ و همکارانش (۱۹۹۹) هزینه‌های ارزشیابی اینترنتی با هزینه‌های ارزشیابی سنتی را با هم مقایسه کردند. در پژوهشی که ۳۲۷ فرم ارزشیابی را توزیع کردند و هر فرم نیز ۲۲ مورد داشت، هزینه‌های ارزشیابی کلاسی که شامل هزینه تایپ، پرینت، توزیع، جمع‌آوری، بررسی و خلاصه کردن فرم‌های ارزشیابی، هزینه تایپ پاسخ‌های دانشجویان به سؤال‌ها باز پاسخ و هزینه‌های تحویل کپی گزارش‌های خلاصه شده به استادان بود، مشتمل بر ۵۶۸ دلار شد، در حالیکه هزینه ارزشیابی اینترنتی با همین تعداد، تنها ۱۸/۷۵ دلار شده بود.

در دانشگاه والدن^۲ تحقیقی با هدف بررسی ارزشیابی تدریس اینترنتی در مقایسه با ارزشیابی کلاسی و این که آیا این روش‌ها واقعا تأثیرگذار است، انجام گرفت. مسایلی که در این دو شیوه مورد مقایسه قرار گرفت، افزایش هزینه‌ها، اختلاف در نمرات استاد، میزان بازخورد و نگرش‌های دانشجویان و اعضای هیئت علمی بود. نتایج نشان داد که از نظر هزینه‌ها، روش اینترنتی می‌تواند موجب صرفه‌جویی هزاران دلار در سال شود (روبرتسون^۳، ۲۰۰۵).

سیمپسون^۴ (۲۰۰۰) نیز در پژوهشی در این زمینه بیان می‌کند که در ارزشیابی‌های کلاسی، استادان ممکن است در روز ارزشیابی، بر دانشجویان به طرق مختلف مانند داشتن رفتار دوستانه تأثیر بگذارند و این باعث شود که آنها نتوانند آنطور که باید استاد را ارزیابی کنند. در حالیکه در ارزشیابی اینترنتی، نفوذ استاد بسیار اندک است.

1. Kronholm
2. Walden University
3. Robertson
4. Simpson

کی یو^۱ (۲۰۰۳) نیز در مقاله خود در بیان مزیت‌های شیوه ارزشیابی اینترنتی بیان می‌کند که در این شیوه، دانشجویان روزهای متعددی فرصت دارند تا ارزشیابی را انجام دهند و در طول مدت زمان ارزشیابی، سیستم اینترنت می‌تواند طوری برنامه‌ریزی شود که دانشجویانی که تا آن زمان نتوانسته در ارزشیابی شرکت کنند، در هر زمان بتوانند فرم‌ها را تکمیل کنند. همچنین آنان می‌توانند در طول مدت ارزشیابی خوب فکر کنند و یک پاسخ کامل آن طور که دوست دارند، بنویسند. مزیت دیگر این است که در این شیوه اساتید انعطاف‌پذیری بیشتری در طراحی ابزارهای پیمایش دارند و آنان می‌توانند سئوالات عمومی ویژه‌ای متناسب با رشته تحصیلی طراحی کنند.

طی یک نظرسنجی که از دانشجویانی که از هر دو شیوه ارزشیابی استفاده کرده بودند به عمل آمد، بیشتر دانشجویان ترجیح می‌دادند که از شیوه اینترنتی استفاده کنند و خاطر نشان می‌کردند که در این زمینه با مشکلات کمتری مواجه‌اند. با این حال نکته قابل توجه این است که در سرشماری‌ها مشخص شده که میزان پاسخ‌گویی در ارزشیابی‌های اینترنتی کمتر از ارزشیابی‌های سنتی است (۴۷/۸٪ در برابر ۶۰/۶٪). این نشان‌دهنده این است که با وجود مزیت‌های فراوان این شیوه، یک عامل نهانی قوی، بر میزان پاسخ‌گویی دانشجویان به صورت اینترنتی تأثیر می‌گذارد (ها و مارش،^۲ ۱۹۹۸ و کی یو، ۲۰۰۳). در این زمینه پژوهشی در دانشگاه ایالت کالیفرنیا با هدف مقایسه ارزیابی تدریس اساتید توسط دانشجویان بصورت دستی در کلاس و به شیوه اینترنتی و تأثیر این نوع ارزیابی‌ها بر میزان و نحوه پاسخگویی، انجام شد. یافته‌های این پژوهش نشان داد که برخلاف انتظار، نرخ پاسخگویی در ارزشیابی‌های اینترنتی عموماً پایین‌تر از پیمایش‌های کلاسی بود. فقط زمانی که این پاسخگویی با یک عمل تشویقی همراه می‌شد، میزان پاسخگویی بالا می‌رفت. با این وجود پژوهش نشان داد که نتایج ارزیابی‌های اینترنتی از لحاظ آماری تفاوت معنی‌داری با ارزیابی‌های انجام شده در کلاس ندارد (دومیر و همکاران، ۲۰۰۴).

همان‌طور که ملاحظه شد، نتایج پژوهش‌هایی که در این زمینه انجام شده همخوانی بسیاری با یکدیگر دارد و در زمینه نقاط قوت و ضعف اشتراک نظر وجود دارد. در مجموع می‌توان گفت که شیوه ارزشیابی اینترنتی نسبت به شیوه سنتی از مزایای بیشتری برخوردار بوده و بسیاری از نقطه ضعف‌های شیوه سنتی را می‌پوشاند.

1. K U

2. Ha & Marsh

پیشنهادها

برای مقابله با مشکلاتی که ارزشیابی اینترنتی با آن مواجه است و برای اصلاح و بهتر اجرا شدن آن، موارد زیر پیشنهاد می‌شود:

۱. اطلاع‌رسانی صحیح برای دانشجویان و بیان کردن مزایای ارزشیابی اینترنتی: چون این شیوه به تازگی اجرا شده است، دانشجویان از مزایا و علت کاربرد آن اطلاع دقیقی ندارند؛

۲. جاذب کردن صفحه ارزشیابی: نرم افزار مربوط باید از صفحه‌آرایی زیبایی برخوردار باشد تا برای دانشجو ترغیب‌کننده باشد و در پایان نیز سیستم رایانه‌ای به شکلی زیبا از دانشجو تشکر کند؛

۳. آموزش دادن نحوه پر کردن فرم‌ها و انجام این نوع ارزشیابی به دانشجویان: دانشجویان آشنایی کافی با نحوه ورود به شبکه و تکمیل فرم‌های ارزشیابی ندارند.

۴. افزودن سئوال‌های تشریحی در پایان فرم ارزشیابی: بدین ترتیب دانشجو می‌تواند نظرات دیگر خود را به راحتی تایپ کند. سیستم هم باید طوری برنامه‌ریزی شود تا نهایتاً کاربر سیستم بتواند تمام سئوال‌های تشریحی تایپ شده را در محلی جمع‌آوری کند و پرینت آن را بگیرد.

۵. اطمینان دادن به دانشجویان که نظراتشان مورد توجه قرار می‌گیرد و محیطی فراهم می‌شود تا دانشجویان بازخورد ارزشیابی را عملاً مشاهده کنند: برای مثال، ارسال بصورت پست الکترونیکی و یا معلوم شدن رتبه مقایسه‌ای ارزشیابی استادان. دادن بازخورد به دانشجویان باعث می‌شود که آنان تعهد بیشتری در تکمیل صحیح فرم‌های ارزشیابی نشان دهند. از مزیت این شیوه این است که دانشجو می‌تواند در انتخاب یک درس با دو استاد آزادی عمل داشته باشد، زیرا از نتایج ارزشیابی هر دو استاد آگاه است. البته منظور این است که اطلاعات کلی راجع به اساتید ارائه شود نه این که دانشجو از جزئیات نمرات ارزشیابی اطلاع یابد؛

۶. هوشمندتر کردن فرم‌ها و گزینه‌ها: در شرایط حاضر فرم‌ها به این صورت است که زمانی که یکی از گزینه‌ها تکمیل شد، دانشجو می‌تواند از برنامه خارج شود. هوشمند کردن فرم‌ها این مزیت را دارد که دانشجو باید تمام گزینه‌ها را پاسخ دهد تا بتواند از برنامه خارج شود. این امر باعث می‌شود تا اعتبار ارزشیابی‌ها زیر سئوال نرود و اطلاعات دقیق‌تری بدست آید؛

۷. مناسب کردن زمان ارزشیابی: این امر کمک می‌کند تا دانشجویان با فراغ خاطر و بدون دغدغه امتحانات و یا انتخاب واحد تحصیلی، فرم‌های ارزشیابی را تکمیل نمایند. در این راستا پیشنهاد می‌شود امکان انجام ارزشیابی از هفته دوازدهم تا شانزدهم (به مدت یکماه) فراهم باشد تا با زمان انتخاب واحد نیمسال بعد یا امتحانات برخورد نکند. در این مدت باید با شیوه‌ای مناسب و معقول دانشجویان را ترغیب کرد تا ارزشیابی را انجام دهند؛

۸. ایجاد انگیزه در دانشجویان و بالا بردن سطح آگاهی آنان: در این زمینه می‌توان روش‌های زیر را بکار بست:

- برگزاری جلسات توجیهی برای دانشجویان
- استفاده از بروشور و پوسترهای آگاهی‌دهنده با جلوه‌های ویژه
- توضیح دادن استادان در کلاس در زمینه فواید این شیوه
- استفاده از فرایندهای مثبت در طول زمان مقرر برای ارزشیابی شامل تشویق، پیام‌های اینترنتی، دادن بازخورد، در نظر گرفتن مزایایی برای دانشجویان و یادآوری مداوم دانشجویان.

منابع

- انصاری، مریم؛ یوسفی، علیرضا؛ یمانی، نیکو و یارمحمدیان، محمدحسین (۱۳۸۶). *مقدمات روش تحقیق کیفی*. اصفهان: معاونت پژوهشی دانشگاه علوم پزشکی اصفهان.
- سیف، علی اکبر (۱۳۸۵). *اندازه‌گیری، سنجش و ارزشیابی آموزشی*. تهران: نشر دوران.
- سیف، علی اکبر (۱۳۷۰). ارزشیابی دانشجویان از استادان: تا چه اندازه می‌توان به آن اعتماد کرد؟. *پژوهش‌های روان‌شناختی*. دوره اول، شماره ۱ و ۲.
- شعبانی ورکی، بختیار و حسین قلی‌زاده، رضوان (۱۳۸۵). بررسی کیفیت تدریس در دانشگاه. *فصلنامه پژوهش و برنامه‌ریزی در آموزش عالی*، شماره ۳۹ (۲۱-۱).
- معروفی، یحیی، کیامنش، علیرضا، مهرمحمدی، محمود و علی عسگری، مجید (۱۳۸۶). ارزشیابی کیفیت تدریس در آموزش عالی: بررسی برخی دیدگاه‌ها. *فصلنامه مطالعات برنامه درسی*. سال اول، شماره ۵ (۱۱۲-۸۱).
- نصراصفهانی، احمدرضا؛ شریف، مصطفی؛ عربی، حمید (۱۳۸۳). *ارزشیابی تدریس*. دایره‌المعارف آموزش عالی. تهران: بنیاد دانشنامه بزرگ فارسی. جلد اول (۹۸-۱۰۶).
- نصراصفهانی، احمدرضا (۱۳۸۱). تحلیلی بر کیفیت ارزشیابی دانشجویان از تدریس. *مجله پژوهشی علوم انسانی دانشگاه اصفهان*. شماره ۱۳ (۲۸۵-۲۱۰).
- Andersen, H. M., Cain, J., & Bird, E. (2005). Online student course evaluations: Review of literature and a pilot study. *American Journal of Pharmaceutical Education*, 69(1), 34-43.
- Ballantyne, C. (2003). Online evaluations of teaching: An examination of current practice and considerations for the future. *New Directions for Teaching and Learning*. No. 96. San Francisco: Jossey-Bass, pp.103-112.
- Clark, S.J., Reiner, C. M., & Johnson, T. D. (2005). Online course ratings and the personnel evaluation standards. In D.D. Williams, M. Hricko, and S. L. Howell (Eds.), *Online Assessment, Measurement, and Evaluation: Emerging Practices*. Vol. 3. Hershey, PA: India group Publishing.
- Dommeyer, C.J., Baum, P., Hanna, R. W., and Chapman, K. S. (2004). Gathering faculty teaching evaluations. *Assessment and Evaluation in Higher Education*, 29(5), 611-623.

- Gamliel, E., & Danvidovitz, L. (2005). Online versus traditional teaching evaluation. *Assessment and Evaluation in Higher Education*, 30(6), 581-592.
- Giles, A., Martin, C., Bryce, D. & Hendry, G. (2004). Student as partners in evaluation: Student and teacher perspectives. University of Sydney, Australia. *Assessment & Evolution in Higher Education*. 29(6), 681-685.
- Health, N. M., Lawyer, S.R., & Rasmussen, E.B. (2007). Web-based versus paper-and pencil course evaluation. *Teaching of Psychology*, 34(4), 259-261.
- Ha, T. S., Marsh, J. & Jones, J. (1998). *Using the web for student evaluation of teaching*. Paper presented at the quality in teaching and learning conference, Hong Kong, December.
- Johnson, T. D. (2003). Online student ratings: Will Students Respond? *New Directions for Teaching and Learning*, no. 96. San Francisco: Jossey -Bass, pp.49-50.
- Ku, S. (2003). Marshall online teaching evaluation system. Faculty forum, 4(1). Available online at: http://www.usc.edu/academe/acsen/resources/newsletter/0203v4n1/0203v4n1_article06.shtml.
- Kronholm, E. A., Wisher, R. A., Curnow, C. K. & Poker, F. (1999). *The transformation of a distance learning enterprise to an internet base: From advertising to evaluation*. Paper presented at the Northern Arizona University NAU/Web99 Conference. Flagstaff, AZ.
- Layne, B. H., DeCristoforo, J. R. & McGinty, D. (1999). Electronic versus traditional student ratings of instruction. *Research in Higher Education*. 40(2), 221-232.
- Lizzio, A. & Wilson, K. (2008). Feedback on assessment: Student's perceptions of quality & effectiveness. *Assessment & Evaluation in Higher Education*. 33(3), 263-275.
- Nulty, D. (2008). The adequacy of response rates to online & paper surveys: what can be done? *Assessment & Evaluation in Higher Education*. 33(3), 301-314.
- Pounder, J. S. (2008). Transformational classroom leadership: A novel approach to evaluation classroom performance. *Assessment & Evaluation in Higher Education*. 33(3), 233-243.
- Robertson, J. P. (2005). Online versus in-class faculty evaluation: Does mode really matter? *Dissertation Submitted for Doctor of Philosophy*, Walden University.
- Simpson, P. M. (2000). Student evaluation of teaching: An exploratory study of the faculty response. *Journal of Marketing Evaluation*, 22(3), 199-213.
- Seif, A. (1997). Teacher evaluation using students' view point. Is it reliable? *Psychol Res*. 1, 12-24.

- Shakourinia, A., Motlagh, M. A., Malayeri, A., JahanMard, A. & Kamali Sani, H. (2005). The view of Jondishapour Medical university student about faculty evaluation. *Iranian j Med Edu.* 5, 109-117.
- Sorenson, D. & Johnson, T. D. (Eds). (2003). Online student ratings of instruction. *New Direction for teaching and Learning*, no. 96. San Francisco: Jossey-Bass.
- Timpson, W. & Andrew, D. (1997). Rethinking student evaluation & the improvement of teaching: Instruments for change at the university of Queensland." *Studies in Higher Education.* 22(1).
- Totonchi, M., Changiz, T., Alipoor, L. & Yamani, N. (2006). The view of Isfahan academic staffs about faculty evaluation. *Iraninan J Med Edu.* 5, 23-26.